

Una mirada a Euskal Herria

L'anada a l'alta Navarra el darrer cap de setmana de juny en la trobada anual d'escriptors, ara que ja ha passat davant dels ulls com un somni, és una rara meravella que m'ha produït un efecte que em costa de pair. De fet, es tractava de conèixer un territori especial d'Euskal Herria: un lloc de frontera entre Navarra i França –Iparralde, pels bascos–, un lloc de contraban d'idees i de mercaderies, un indret on va existir una escola literària d'èuscar, a Sara al segle XVII. Unes coves on encara al segle XVI es practicaven cultes precristians... D'entrada, la vila d'Urdax–Urdazi és una raresa paisatgística que no relacionaries amb Euskal Herria: un Pirineu del vessant Atlàntic de muntanyes molt baixes amb un barret de boira (aquella humitat enganxosa quan caminaves per les sendes de la frontera!), molt pròxim a la mar Cantàbrica, de plugim cap al vespre, de ruixat veloç i gotellada ràpida. Els roures, els plataners, els castanyers de la contrada són de soca enorme, d'una força i potència inaudites. Els humils geranis de l'hostal també creixien feroçment amb aquell ram d'aigua que cada tarda queia sobre

la vila disseminada en caserius. A Urdazi va néixer Pedro Aguerre Axular, un dels primer escriptors en llengua basca que al segle XVII ja tenia una consciència molt forta de la unitat de l'èuscar: es preocupava per triar entre totes les formes dialectalitzades en una llengua escrita que fos comprensible per un lector mitjà, diríem ara. Axular, que sabia el llatí i el grec, posà l'èuscar en escrit –sobretot parlant de temes religiosos– i formulà una manera d'escriure que els escriptors d'ara encara admiren: l'èuscar és una llengua que obre la porta cap a l'esquerra –com l'alemany o el llatí clàssic, per exemple. La seua estructura sintàctica de la frase sol acabar amb un verb, en l'endemig els escriptors d'ara encara breguen per saber què es pot encabir sense enfarfegar el lector. La llengua basca ha estat guardada pels sacerdots: els únics intel·lectuals possibles en una societat agropecuària, perquè m'entenguin ràpid. Gerardo Markuleta, als carrers de Sara, ens en parlava amb recança. Però els fets són tossuts: ell admirava l'esperit sintàctic –l'ordenació de la frase– però es distanciava del contingut, que era massa estret i vinculat a un temps i unes creences

que ell creia debolides. A Urdazi ens hostatjàrem en un casalot ostentós que havia fet construir a tocar de l'església un indià que havia fet fortuna a les Amèriques. A cada vila hi havia coves o cavernes d'origen càrstic. Les més sublimes –que convidaven al silenci– i deurien ser habitades des de temps remots i probablement podem considerar una mena de santuari pagà. Un lloc màgic on la grandiositat de la naturalesa atura la ment, la fa reposar i potser meditar. Així és Zugarramurdi: unes coves immenses que només fa deu anys que s'exploten turística-ment amb l'ham de dissortades bruixes i bruixots que fóren cremats en effigie el 1610 per un gelós inquisidor espanyol. L'acte de fe és un misteri: només sabem la versió dels inquisidors. Què feien aquells homes i dones del segle XVI al prat de Berroskoberro? Pràctiques d'una religió precristiana? Formes de religió poc controlables pels pastors de l'Església d'aleshores? Gent que podia ser adepta a la Reforma de l'Església? Una quarantena de veïns de Zugarramurdi, i altres llocs, foren cremats i les raons profundes se'ns escapen per les mans com aigua en cistell.

Andreu Loncà

Andreu Loncà

